

Мілько Наталя

аспірант Мелітопольського державного

педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького

ДИДАКТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ У ТВОРЧОСТІ М. БУНАКОВА

У статті розглядаються основні дидактико-методологічні аспекти організації міжкультурного діалогу представлені у роботах відомого педагога М. Бунакова. Автор підкреслює, що видатні вчені першої половини ХХ століття прагнули до зміни самого процесу взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу. Проаналізовано основні форми та методи навчання, що, на думку вченого, сприяють успішній організації міжкультурного діалогу.

Ключові слова: *метод навчання, міжкультурний діалог, навчально-виховний процес, спілкування, форми навчання.*

В статье рассматриваются основные дидактико-методологические аспекты организации межкультурного диалога, представленные в работах известного педагога Н. Бунакова. Автор подчеркивает, что выдающиеся ученые первой половины ХХ столетия стремились к изменениям самого процесса взаимодействия между участниками учебно-воспитательного процесса. Проанализированы основные формы и методы, которые, по мнению ученого, способствуют успешной организации межкультурного диалога.

Ключевые слова: *межкультурный диалог, метод обучения, общение, учебно-воспитательный процесс, формы обучения.*

In the article the main didactic and methodological aspects of organization of intercultural dialogue, represented in works of famous teacher M. Bunakov, are considered. Author accents that the outstanding scholars of the first half of the ХХ century were eager to change the process of interaction between the participants of the educational process. The main forms and methods, that help successful organization of intercultural dialogue, according to scholar's ideas, were analyzed.

Key words: *communication, educational process, forms of education, intercultural dialogue. methods of education.*

Поняття «міжкультурний діалог» як основа для виховання особистості у рамках розмаїтого соціального оточення, різних культурних спільнот розглядалося у досить широкому масштабі. Вивчення історичних психолого-педагогічних досліджень, що стосуються організації міжкультурного діалогу показує, що звернення вітчизняних науковців першої половини ХХ сторіччя до загальнолюдських цінностей висувало на перший план питання розвитку культури спілкування між суб'єктами навчально-виховного процесу як необхідної умови у вихованні та вдосконаленні поведінки повноцінної особистості.

Сьогодні ми спостерігаємо зростання міжнародних зв'язків у різних галузях суспільного життя, зокрема у галузі освіти. Повноцінна міжкультурна комунікація, на нашу думку, неможлива без правильної організації міжкультурного діалогу. Дидактико-методологічні аспекти цього питання докладно досліджує у своїх працях педагог М. Бунаков. На жаль, дослідженню його робіт науковці приділяли недостатньо уваги, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Таким чином, важливе значення у роботах вітчизняних вчених першої половини ХХ століття для виховання повноцінної особистості має організація міжкультурного діалогу між старшим і молодшим поколіннями, за допомогою якого не тільки приходить розуміння між сторонами, що спілкуються між собою, але і забезпечується передача прийомів поведінки, створюються умови для виникнення наступності у культурному розвитку суспільства.

Отже, метою нашої статті є виявлення ідей та положень, пов'язаних з дидактичними умовами та чинниками реалізації міжкультурного діалогу у навчально-виховному процесі в роботах представників вітчизняної думки першої половини ХХ століття. За основу ми обрали творчість педагога та методиста того періоду Миколи Бунакова.

Методологічну базу нашого дослідження складають роботи таких відомих вчених першої половини ХХ століття, як: М. Бунаков, Л. Виготський, П. Каптерев, В. Сухомлинський.

Важливою педагогічною умовою організації міжкультурного діалогу, як свідчить аналіз психолого-педагогічних праць першої половини ХХ сторіччя, є виділення труднощів у спілкуванні між старшим і молодшим поколіннями та забезпечення всебічної допомоги педагогічного колективу школи у сприянні розумінню між сторонами. Так, у П. Каптерева організація міжкультурного діалогу між старшим і молодшим поколіннями висвітлюється у процесі виховання загальнолюдських цінностей – дружби і щирості. На думку П. Каптерева, лише за умови прийняття дітей, без виклику їх на боротьбу і опір, старше покоління може передати власні культурні надбання, отриманий досвід і знання життя, адже спадкоємність в культурі, її послідовний, спокійний хід краще забезпечується при гармонії поколінь [6, с. 233].

У роботі Л. Виготського «Проблема культурного розвитку дитини», також певне висвітлення отримали питання орієнтації процесу виховання

дитини на загальнолюдські цінності, необхідності організації спілкування дорослого і дитини. Саме за допомогою дорослого дитина засвоює прийоми поведінки, у чому, на думку Л. Виготського, полягає її розвиток. У свою чергу, як писав Л. Виготський, культурний розвиток полягає в оволодінні такими допоміжними засобами поведінки, які людство створило у процесі історичного розвитку [5, с. 5–6].

В. Сухомлинський вказує на існування особливих труднощів в організації міжкультурного діалогу між старшими та молодшими поколіннями, що пов'язані з відображенням морального устрою життя у школі, сім'ї, трудових колективах, різних спільнотах тощо. Серед цих труднощів педагог називав відсутність атмосфери взаємної поваги, злість і неприйняття, що ініціюється старшим поколінням на молодше, недостатність або, навпаки, надмірність у проявах турботи [7, с. 21–24].

Новизна нашого дослідження полягає в тому, що в ньому вперше узагальнено доробок педагога ХХ століття М. Бунакова, який вивчав дидактико-методологічних аспектів організації міжкультурного діалогу.

У своїх роботах М. Бунаков основними завданнями школи виділяє організацію благодійного розвитку всіх душевних сил учнів – їхніх думок, почуттів, волі. Встановлюючи взаємозв'язок між розумовим і моральним розвитком людини, М. Бунаков вказував на необхідність мовного розвитку, на тісний зв'язок думки і слова, мислення й мови, оскільки думка людини нерозлучно пов'язана зі словом, в ньому проявляється, з ним розвивається, з ним живе [2].

Аналіз концепцій та течій суспільно-педагогічної думки першої половини ХХ ст., доводить, що видатні вчені прагнули до зміни не тільки характеру навчання школи в цілому, а й самого процесу взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу. У роботі «Шкільна справа» вченим були проголошені два принципи в організації навчально-виховного процесу – індивідуальний і соціальний [4, с. 155]. Метою шкільного навчання, як вказував М. Бунаков, має бути олюднення, доведення до свідомості учня значущості його людської гідності та особового призначення, щоб протягом усього життя його вчинки не суперечили гідності людини [2, с. 5].

Для організації міжкультурного діалогу, на нашу думку, важливою є ідея М. Бунакова, сутність якої полягає в тому, що для підготовки учнів до успішного спілкування у житті вчителю необхідно організовувати процес спілкування з урахуванням різних типів темпераментів учнів. Як вважав М. Бунаков, соціальний принцип також вимагає встановлення педагогом правильного ставлення кожної особистості до товариства, в якому перебуває учень [4, с. 155]. Необхідно, як зазначав М. Бунаков, встановлювати свідоме ставлення учнів до навколишньої дійсності; розвивати вміння ставитися так і до будь-якої дійсності, в якій би учневі у майбутньому довелося жити і працювати; формувати хороші, відповідні людській гідності, нахили, прагнення, звички; культивувати здатність до самонавчання і самовдосконалення за допомогою книг, навколишньої природи, самого життя

[2, с. 5]. Наголошуючи на важливості «розв'язання мови людини» педагог писав, що така справа означає викликання у людині потреби розмовляти, порушення у людині мисленнєвої діяльності, яка знаходить собі природне і необхідне вираження у слові. Також важливим положенням педагога є те, що дитина може мислити тільки вголос, тому найперше завдання освіти – навчити дитину опановувати слово, що надасть можливість мислити [2, с. 6].

У змісті організації міжкультурного діалогу, на думку більшості педагогів першої половини ХХ століття (М. Бунаков, П. Каптерев, А. Острозький, Д. Тихомиров, С. Шацький та ін.), які прагнули реформувати процеси освіти, важливе місце займає навчання рідної мови та літератури. Думки щодо розуміння рідної мови ми знаходимо в роботі М. Бунакова, який вказував на крайню бідність мови сільських дітей, їх невідповідність до навчання на «книжковій російській мові». Вважаючи, що необхідно прискорити вивчення мови, М. Бунаков пропонував впроваджувати нові методи і способи, що полегшують розуміння літературної мови, але не за допомогою форсування механічного читання і копіювання письма, а через його поступове засвоєння і прийняття. Так, він зважав на те, що головне і переважне значення у школі має бути надано письмовим вправам – творам, як вільний і свідомий виклад знань, думок, почуттів, бажань учнів [1, с. 44].

Розгляд прикладу побудови діалогу між учителем і учнями, запропонованого М. Бунаковим, дозволяє нам виділити такі методичні аспекти. Так, спочатку вчитель у класі встановлює необхідний порядок: «...Щоб кожен відповідав лише тоді, коли його запитують; щоб всі інші слухали і могли повторити, як слова вчителя, так і слова товаришів; щоб бажання відповідати, коли вчитель звертається з питанням до всіх, заявляли про це підняттям руки; щоб вимовляли слова не скоромовкою і не розтягуючи, а голосно, чітко і правильно» [2, с. 28]. Необхідним елементом навчання при цьому є те, що вчитель є прикладом свого гучного, правильного, виразного мовлення, показує відмінність між тихим і гучним, повільним і швидким. Також вчитель має спостерігати, щоб у роботі брали участь усі діти, змушуючи відповідати і повторювати чужі відповіді то одного, то іншого, то весь клас – хором, а переважно піднімаючи млявих, розсіяних, пустотливих. При цьому млявих учнів, на думку М. Бунакова, вчитель своїми прискореними питаннями має оживляти, розсіяних учнів – змушувати зосереджуватися на предметі спільної роботи, пустотливих – стримувати.

Закономірним для побудови міжкультурного діалогу є і розгляд форм навчання, рекомендованих педагогами першої половини ХХ століття.

Так, однією з форм навчання, що розглядаються М. Бунаковим, є предметний урок. Розмова вчителя з дітьми з приводу картинок, що зображують різні предмети, або з приводу самих предметів, що знаходяться перед очима дітей, навчає спостережливості, розвиває мислення, уяву, дар слова. Необхідністю на даному предметному уроці є вміння вчителя керувати дітьми за допомогою питань, спонукати їх до самодіяльності і самонавчання, супроводжувати і доповнювати діалог малюванням, співом [2, с. 49].

Наступними формами, рекомендованими для побудови міжкультурного діалогу, можна назвати читання вголос, що влаштовуються у школі за участю учнів, колишніх випускників школи, батьків та їхніх родичів, а також і публічні лекції про культуру і побут інших народів. Такі форми навчання проводилися М. Бунаковим і мали великий вплив на підготовку учнів до міжкультурного діалогу: «Слухаючи читання вчителя, учні не тільки навчаються слухати... Бесіда про прочитане, привчаючи учнів віддавати звіт про те, що прочитане, по-перше, встановлює необхідність і звичку вдумуватися у прочитане, ставитися до нього з розумінням, по-друге, поступово привчає дітей викладати прочитане своїми словами» [3, с. 17].

Також важливими формами роботи для розуміння феноменологічного діалогу, а також і розвитку мовної культури, розвитку умінь спілкуватися з іншими людьми вважалися уроки Закону Божого (на яких обов'язковим було читання богослужбових книг, вивчення молитов), участь учнів у церковному хорі. Так, М. Бунаков писав: «Подивися на хлопчика після того, як він вивчився трохи співати і став ходити на крилах: і той же малий, та не той, – і в обличчі більше ясності і сенсу, і мова стриманіше і розумна, і всі манери, рухи м'якше, – і ввічливіше він став, і солідніше...» [3, с. 58].

Методами, що полегшує розуміння, є метод письмового викладу фактів, метод написання відповідей за допомогою списку питань, запропонованих учителем, листування учителя з учнем. Ці методи розглядав М. Бунаков: «По можливості, – зазначав педагог, – питання пишуться так, щоб із запитання не важко було зробити відповідь і у відповідь скористатися правописом питання. Ще легше складати такі питання до невеликих прочитаних розповідей, яких багато у книжках для читання гр. Л. Толстого, та й у всякій порядній книжці для початкового читання, і до картинки» [3, с. 37].

Основний метод побудови діалогу між учителем і учнем – наочна розмова про предмети, що знайомі дітям. У цьому випадку, як відзначав М. Бунаков, навіть мовчазні і сором'язливі селянські діти стають товариськими. М. Бунаков зазначав, що справою вчителя є, не зважаючи на дрібниці, подробиці і повноту викладу відповідей, що поки передчасне, – запитаннями, за допомогою самого предмета чи малюнка, довести дітей до ясних, виразних уявлень, допомогти їм привести знання у стрункий порядок, зв'язати, осмислити і виразити їх словами. При цьому показником ясності і виразності розуміння є ясність, виразність висловлювання [2, с. 30].

Метод спостереження за рухом сонця – один з методів, що передбачає його взаємозв'язок із розповіддю про країни Світу, що знаходяться на сході, півдні, заході, півночі, південному сході, південному заході, північному сході, північному заході, виділяється у М. Бунакова. Такий метод, на нашу думку, також сприяє організації міжкультурного діалогу, оскільки забезпечує дітям необхідну суму знань про інші культури, про те, наскільки різними можуть бути в різних місцевостях природа, побутові умови і суспільні умови [2, с. 34].

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного, нами були зроблені наступні висновки:

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури першої половини ХХ століття свідчить про те, що вчені прагнули зміни характеру навчання в цілому, зокрема самого процесу взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу.

2. Педагог М. Бунаков, праці якого були основою нашого дослідження велику увагу у своїх роботах приділяв дидактичним аспектам організації міжкультурного діалогу, основним з яких, на нашу думку були:

- організація спілкування з урахуванням різних типів темпераменту;
- вивчення рідної мови;
- рекомендованими формами навчання вчений вважав: предметний урок, читання вголос, письмовий виклад фактів, уроки Закону Божого, наочна розмова про знайомі предмети, розповіді про країни Світу.

Перспективи нашого дослідження полягають у педагогічному обґрунтуванні міжкультурного діалогу, як фактору професійного зростання майбутнього вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бунаков Н. Ф. Как я стал и как перестал быть «учителем учителей» / Николай Федорович Бунаков. – СПб : [б. и.], 1905. – 159 с.
2. Бунаков Н. Ф. Родной язык, как предмет обучения в начальной школе с трехгодичным курсом: лекции, читан. на пед. курсах Моск. политехн. выст. в 1872 г. / Николай Федорович Бунаков. – 15-е изд., испр. – СПб. : Изд-во «Гутзац», 1908. – 163 с.
3. Бунаков Н. Ф. Сельская школа и народная жизнь: наблюдения и заметки сельского учителя / Николай Федорович Бунаков. – СПб : [б. и.], 1906. – 229 с.
4. Бунаков Н. Ф. Школьное дело: учебный материал, проработанный на учительских съездах и курсах за 30 лет. (1872–1902 г.) / Николай Федорович Бунаков. – Изд. 3-е, значит. переработ. – СПб : Гутзац, 1906. – 231 с.
5. Выготский Л. С. Проблема культурного развития ребенка (1928) / Лев Выготский // Вестник Московского университета. – Сер. 14, Психология. – 1991. – № 4. – С. 5–18.
6. Каптерев П. Ф. Детская и педагогическая психология / П. Ф. Каптерев. – М. : Московский психолого-социальный институт. – Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 1999. – 336 с.

Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – 670 с.